

УДК [811.111=30:006.72]:005

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ

Сухачова Н.С.

Полтавський університет економіки і торгівлі

У статті розглянути онтологію поняття термін. Зроблено спробу дати визначення терміна з огляду на існуючі термінознавчі теорії. Схарактеризовано основні способи перекладу термінів англomовної терміносистеми менеджменту. Виявлено, що найпоширенішим способом перекладу англomовних термінів менеджменту є переклад за допомогою лексичного еквіваленту. Досліджено інші способи перекладу, а саме: транскрибування, транслітерації, калькування, експлікація.

Ключові слова: експлікація, калькування, лексичний еквівалент, спосіб перекладу, термін, транскрибування, транслітерації.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток міжнародних відносин, глобалізація суспільно-політичних і соціально-економічних відносин, динаміка інформаційно-комунікаційних технологій, посилення професійної мобільності населення актуалізують проблеми перекладу термінологічних одиниць галузевих терміносистем. Бурхливі соціально-економічні зміни в житті суспільства на початку ХХІ ст. сприяли інтенсивному поповненню різних терміносистем, що обслуго-

вують сферу сучасних наук. На сьогоднішній день «кількість термінів у розвинених мовах багаторазово перевищує чисельність загальноживаних слів» [5, с. 6]. Значний обсяг термінологічної лексики висуває низку завдань перед науковцями, однією з яких є проблема перекладу термінологічних одиниць галузевих терміносистем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх наукових робіт доводить, що проблемі творення та перекладу термінологічної лекси-

ки присвячено праці вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О. І. Білодіда, Л. П. Білозерської, О. М. Вакуленко, А. С. Д'якова, В. І. Карабана, Т. Р. Кияка, І. В. Корунця, З. Б. Куделько, Г. Д. Орлової, Е. Ф. Скороходько, Ф. О. Циткіної та інших вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність дослідження особливостей перекладу термінів англійської терміносистеми менеджменту зумовлена тим, що вони функціонують майже у всіх сферах соціально-економічного життя суспільства, а тому потребують адекватного перекладу англійською мовою.

Мета статті полягає у дослідженні шляхів передачі англійських термінів менеджменту українською мовою. Поставлена мета зумовлює необхідність розв'язання таких завдань: 1) розглянути онтологію поняття «термін»; 2) відібрати терміни шляхом наскрізної вибірки із сучасних друкованих та електронних лексикографічних джерел і наукової літератури; 3) проаналізувати способи та прийоми перекладу англійських термінологічних одиниць менеджменту з англійської мови на українську.

Виклад основного матеріалу. Переклад власне галузевих термінів є найскладнішою проблемою сучасного перекладознавства, що зумовлюється, перш за все складної онтологією поняття «термін». На сучасному етапі у лінгвістиці немає однозначного визначення поняття «термін». На думку В. М. Лейчика, «незадовільність більшості визначень полягає саме у спробі поєднати різнохарактерні ознаки терміна. Однак таке поєднання в одному визначенні ознак багатоаспектного об'єкта принципово неможливе та логічно неправомірне» [6, с. 17].

Визначення терміна залежить від напрямів його вивчення. Основними з них є нормативний (системний) та дескриптивний (функціональний), між якими існують відмінності щодо розмежування термінологічної і загальнолітературної лексики. Представники нормативного напрямку вважають термін, на противагу загальноновживаному слову чи словосполученню, особливим словом чи словосполученням, яке характеризується однозначністю, точністю, експресивною та стилістичною нейтральністю, штучністю утворення [4; 7; 8; 10; 11]. Функціональний напрям базується на положенні Г. О. Винокура про те, що «термін – це не особливе слово, а лише слово в особливій функції» [2, с. 3-54]. Представники цього підходу не проводять чіткої межі між терміном та загальноновживаним словом, вважаючи, що ані за формою, ані за змістом неможливо знайти істотної різниці між словом загальноновживаної, неспецифічної лексики та словом лексики термінологічної [2]. При цьому термін розглядається як функціональне явище: будь-яке слово може стати терміном і, навпаки, будь-який термін може стати загальноновживаним словом [2, с. 3-54]. У зв'язку з цим доцільно зауважити, що в англійській мові значення слова *term* – *термін* майже позбавлене наукового забарвлення [9, с. 22]: терміном називається слово або фраза, яка використовується для опису предмету чи репрезентації поняття, термін це слово, ім'я, назва [13, с. 1611]. У нашому дослідженні поняття «термін» розглядається в руслі функціонального підходу й визначається

як будь-яка повнозначна частина мови, яка несе певну термінологічну інформацію, яка залучена до системних відношень і входить у словотвірне гніздо, формоване на підставі спільного термінологічного значення.

Між поняттями «термін» і «загальноновживане слово» багато схожого та відмінного. Перш за все, семіотична природа терміна набагато складніша, ніж у слова загальноновживаної мови. Термін представлений одним знаком, якому відповідає одне спеціальне поняття. В. П. Даниленко вважає, що відмінність загальноновживаного слова та терміна полягає у трьох головних ознаках: «як співвідносяться знак та позначуване; як визначається межа окремого знака; що вважати мінімальною структурною одиницею терміна» [4, с. 15]. Співвідношення між термінологічним знаком та тим, що він позначає має бути повним, на відміну від загальноновживаного слова. Межа значення окремого терміна знаходиться у прямій залежності від змісту номінованого ним поняття. Структурно терміни не повністю співпадають з лексичними одиницями загальноновживаної мови.

Як загальноновживане слово, так і термін виконують номінативну функцію. Вони мають значення. Значення як слова, так і терміна визначається не тільки їх співвіднесеністю з предметом чи явищем, а й тим, у якому співвідношенні вони знаходяться з іншими словами, як вони представляють закріплені за ними смисл. У цьому полягає їх двоїста природа: з одного боку, вони можуть позначати щось поза мовою, а з іншого – вони пов'язані певними відношеннями з іншими елементами мови. Однак головною особливістю значення терміна є його зв'язок з поняттям, що пояснює факт первинності плану змісту щодо плану вираження терміна. Науковці давно помітили, що в терміні зв'язок знака з предметом нівелюється, а зв'язок знака з поняттям виходить на перший план [3, с. 176]. Значення терміна не залежить повною мірою від взаємовідношення з іншими лексичними одиницями. Термін має «штучне» лексичне значення, яке йому приписується, а значення загальноновживаного слова – це результат лінгвістичних та екстралінгвістичних процесів. Термін не може розвивати своє значення, тобто вживатися в переносному значенні, оскільки він, на відміну від слова, позбавлений образного вживання. Термін може з'явитися в результаті метафоричного перенесення значення загальноновживаного слова, однак у цьому випадку він втрачає будь-який зв'язок зі значенням твірної основи. Крім цього, термін характеризується обмеженою сферою вживання та функціонування.

Згадані критерії були б надійними, якби вони характеризувалися постійністю. Багато термінів здатні виходити за межі професійної сфери вживання, що приводить до злиття терміна з лексикою загальноновживаної мови. Опозиція *термін vs. загальноновживане слово* базується на відмінності наукового та наївного знання, на відмінності ментальних структур. У різних типах знань будь-яке слово, незалежно від ступеня його предметності чи абстрактності, розглядається як номінація, а термін – як номінація лише наукового поняття. За своїм цільовим призначенням термін покликаний забезпечувати ефективне спілкування

в спеціальних наукових та професійних сферах. Термінологічна інформація, закладена в терміні, має, насамперед, пізнавальну цінність.

Незважаючи на відмінності між терміном і загальноживаним словом, ці дві категорії неможливо розглядати ізольовано одна від одної, адже термін має не лише індивідуальні особливості, але й поєднує в собі властивості звичайного слова. Проте «в силу багатомірності та одночасної синкретичності своїх дистинктивних параметрів, термін виходить за межі характеристик одиниці мови і набуває унікального «суперлінгвального», категоріального статусу» [9, с. 141].

Англомова терміносистема менеджменту має складну галузеву стратифікацію, яка передбачає поділ термінів на власні підсистеми (управління організацією, управління людськими ресурсами й економіка праці) та суміжні підсистеми (юриспруденція, фінанси, політика, страхування, біржова діяльність, засоби масової інформації, техніка, військова справа, освіта, торгівля, психологія, спорт, маркетинг, економіка, медицина, комп'ютерні технології, демографія, соціологія та сільське господарство). Залежно від структури терміни англомовної терміносистеми менеджменту поділяються на 1) прості (кореневі непохідні); 2) афіксальні (похідні); 3) складні; 4) терміни-словосполучення. Терміни-словосполучення поділяються на: вільні словосполучення (кожний із компонентів словосполучення є терміном); зв'язані словосполучення (окремі компоненти словосполучення можуть і не бути термінами, але у поєднанні вони утворюють терміни-словосполучення).

Переклад термінологічних одиниць галузевих терміносистем здійснюється за допомогою лексичних, лексико-семантичних та лексико-граматичних міжмовних трансформацій. Перекладач повинен добре розумітися на тих чи інших способах перекладу, щоб точно передавати значення терміна. Найпоширенішим способом перекладу англомовних термінів менеджменту є переклад за допомогою лексичного еквіваленту. Переклад за допомогою лексичного еквіваленту, тобто передача постійної лексичної відповідності, яка повністю співпадає зі значенням терміна, є ефективним лексичним способом перекладу термінологічних одиниць будь-якої галузі. Деякі англомовні терміни менеджменту справді однозначні і перекладаються абсолютним еквівалентом, наприклад: *secretary* – секретар (працівник офісу, в обов'язки якого входить обробка документів, планування зустрічей, організація різних заходів та ін.), *self-administration* – самоврядування, *temporary employment* – тимчасова зайнятість, *working-age population* – населення працездатного віку, *document circulation* – документообіг, *experienced worker* – досвідчений працівник, *працівник зі стажем*. Однак, кількість таких термінологічних одиниць у загальному термінофонді будь-якої мови незначна.

Отже, коли у мові перекладу відсутній точний еквівалент терміна мови оригіналу, перекладач може застосовувати такі способи перекладу: транскрибування (запозичення звукової форми терміна вихідної мови), транслітерацію (запозичення графічної форми терміна вихідної мови), калькування, експлікацію (описовий переклад).

Розглянемо кожний з них на прикладі англомовної термінологіки менеджменту.

У ході перекладу англомовних термінів менеджменту на українську мову часто використовуються такі перекладацькі трансформації як транслітерація та транскрибування, тобто запозичення графічної або звукової форми слова разом із значенням з вихідної мови в мову перекладу, наприклад: *co-determination* – кодетермінація, *спільне ухвалення рішень* (форма участі працівників в управлінні компанією), *co-optation* – кооптація (ситуація, в якій дві або більше організацій пов'язані одна з одною через осіб, що входять до складу керівництва кожної з них), *decentralization of management* – децентралізація управління, *insourcing* – інсорсинг, *внутрішнє [самотійне] виробництво* (використання внутрішніх, а не зовнішніх джерел для забезпечення нормального перебігу виробничого процесу), *financial manager* – фінансовий менеджер, *менеджер з фінансів*, *outsourcing* – аутсорсинг, *залучення зовнішніх ресурсів, зовнішнє виробництво* (ситуація, коли організація-замовник залучає зовнішні фірми для виконання якихось робіт, які є частиною її основної діяльності), *careerism* – кар'єризм (форма поведінки або якості особи, що виявляється в тому, як людина концентрує свої зусилля на процесі просування по кар'єрним сходам).

У результаті вивчення та аналізу лексичного матеріалу виявлено, що калькування, «буквальний переклад елементів слова з мови-продуцента на мову-реципієнта» [5, с. 110], є також досить продуктивним способом перекладу англомовних термінів менеджменту. Особливо широко калькування використовується при перекладі складних за структурою термінологічних одиниць [1, с. 45], а саме композитних термінів та термінів-словосполучень (*workforce n* – робоча сила, *робітники*; *human resources n* – людські ресурси, *кадри, робоча сила, робітники, співробітники*, *labour force n* – робоча сила, *робітники, адаптивне управління* – *адаптивне [гнучке] управління, administrative and managerial apparatus* – адміністративно-управлінський апарат, *double shift* – подвійна зміна (дві зміни, відпрацьовані в одну добу однією й тією ж особою).

Часто калькування поєднують з інверсією – зміною порядку слів відповідно до граматичних норм мови перекладу, наприклад: *economic management* – управління економікою (діяльність держави в області регулювання економіки країни), *first-line manager* – керівник [менеджер] першого рівня [першої лінії] (наприклад, бригадир на виробництві), *activity analysis* – аналіз діяльності (вимір та вивчення матеріальних й часових затрат, результатів роботи окремого підрозділу підприємства, підприємства в цілому і т. ін.).

У ході передачі термінологізованих фразеологізмів калькування доповнюється експлікацією – описовим перекладом, наприклад: *glass ceiling* – «скляна стеля» (формально не позначені бар'єри, що перешкоджають кар'єрному зростанню представників соціальних груп, які зазнають дискримінації), *gliding schedule* – «ковзаючий графік» (різновид гнучкої системи робочого часу, при якій працівник може виби-

рати час початку роботи в межах певного інтервалу, а час завершення роботи визначається як час її початку плюс кількість годин, які працівник має щодня відпрацьовувати), *golden hello* – «золоте привітання» (разова винагорода для залучення або переманювання особливо корисного співробітника з однієї фірми в іншу).

Висновки і пропозиції. Отже, при передачі англійських термінів менеджменту на українську мову найпродуктивнішими виявилися такі способи перекладу: переклад за допомогою лек-

сичного еквіваленту, транскрибування, транслітерація, калькування, експлікація. Результати дослідження підтверджуються укладанням англо-українсько-російського словника із менеджменту й економіки праці [12]. Отримані результати не вичерпують порушеної в цій статті проблематики. Перспектива дальших досліджень вбачається у практичному застосуванні зазначених способів перекладу при передачі англійських термінів менеджменту на українську мову та дослідження інших перекладацьких способів та прийомів.

Список літератури:

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навч. посібник для студ. філол. напряму підготовки / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. Вінниця: Нова книга, 2010. – 232 с.
2. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // Труды МИФЛИ. – М.: Наука, 1939. – Т. 5. – С. 3-54.
3. Гречко В. А. Теория языкознания: учеб. пособие / В. А. Гречко. – М.: Высшая школа, 2003. – 375 с.
4. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
5. Д'яков А. С. Основи термінології: Семантичний та соціолінгвістичний аспект / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: КМ Academia, 2000. – 218 с.
6. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения / Т. Р. Кияк. – К.: УМК ВО Украины, 1989. – 104 с.
7. Лейчик В. М. Проблемы отечественного терминоведения в конце XX века / В. М. Лейчик // Вопр. филологии. – 2000. – № 2. – С. 63-73.
8. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте; под ред. акад. И. Н. Артоблевского. – М.: Издательство АН СССР, 1961. – 158 с.
9. Махачашвілі Р. К. Лінгвістичні параметри інновацій англійської мови в техносфері сучасного буття: [монографія] / Р. К. Махачашвілі. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2008. – 202 с.
10. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) / Е. Ф. Скороходько. – К.: Логос, 2006. – 99 с.
11. Суперанская А. В. Общая терминология: терминологическая деятельность / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М.: Едиториал УРСС, 2009. – 248 с.
12. Сухачова Н. С. Англо-українсько-російський словник із менеджменту й економіки праці для студентів / ПУЕТ, уклад. Н. С. Сухачова. – Полтава: ПУЕТ, 2017. – 295 с. – Текст: англ., укр., рос. <http://catalog.puet.edu.ua/oracunicode/>.
13. Longman Dictionary of Contemporary English: with New Words Supplement. – Barcelona: Pearson Edition Limited, 2001. – 1691 p.

Сухачева Н.С.

Полтавский университет экономики и торговли

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ТЕРМИНОСИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА

Аннотация

В статье рассмотрено онтологию понятия термин. Сделана попытка дать определение термина учитывая существующие теории терминоведения. Охарактеризованы основные способы перевода терминов англоязычной терминосистемы менеджмента. Обнаружено, что самым распространенным способом перевода англоязычных терминов менеджмента является перевод с помощью лексического эквивалента. Исследовано другие способы перевода: транскрибирование, транслитерацию, калькирование, экспликацию.

Ключевые слова: калькирование, лексический эквивалент, способ перевода, термин, транслитерация, транскрибирование, экспликация.

Sukhachova N.S.

Poltava University of Economics and Trade

PECULIARITIES OF THE ENGLISH TERMINOLOGICAL SYSTEM OF MANAGEMENT TERMS TRANSLATION

Summary

This paper discusses ontology of the concept term. Taking into account existing theories of terminology an attempt to give the definition of term is made. The main methods of translation of terms of the English terminological system of management are described. It is discovered that the most widespread method of translation of terms of the English terminological system of management is translation by means of lexical equivalent. Another translation methods such as transcription, transliteration, calque translation, descriptive translation are studied.

Keywords: calque, descriptive translation, lexical equivalent, term, transcription, translation method, transliteration.